

Rusland

Een strijd tegen moderniteit

Alexander Etkind

MAZIREL
PERS

Oorspronkelijke uitgave: Alexander Etkind, *Russia Against Modernity*. Polity Press, 2023

Ontwerp omslag: Odilo

Ontwerp binnenwerk: Crius Group, Hulshout

Mazirel Pers is een imprint van Walburg Pers.

ISBN 978 94 6456 655 0

e-ISBN 978 94 6456 656 7 (toegankelijke epub)

NUR 600

© 2026 A. Etkind, p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

© 2026 Nederlandse vertaling Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

Inleiding	7
1 Moderniteit in het antropoceen	9
2 Petrostaat	31
3 Parasitair bestuur	49
4 De zogenaamde elite	65
5 De publieke sfeer	77
6 Gender en degeneratie	99
7 Poetins oorlog	119
8 De defederatie van Rusland	149
Noten	177

Inleiding

Dit is een beknopt boek over de sobere moderniteit en haar pompeuze, ouderwetse vijanden. Het is een oorlogsboek en de lezer zal mijn ongeduld voelen. Ik ben echter al lang voor de hervatting van de Russische oorlog in Oekraïne in februari 2022 begonnen met het schrijven van dit verhaal. In de hoofdstukken beschrijf ik de energievoorziening, klimaatmaatregelen, de reactie op covid, de publieke sfeer, demografie, genderkwesties, ongelijkheid en oorlog in Rusland. Het laatste hoofdstuk schetst een avontuurlijk maar steeds realistischer wordend project om Rusland te defedereren. Op het moment van schrijven was de oorlog nog niet voorbij. Omdat ik er zeker van was dat hij op een gegeven moment zou eindigen, liever eerder dan later, besloot ik de hele tekst in de verleden tijd te schrijven.

Ik wilde dat dit boek een korte en scherpe tekst zou worden, een pamflet in plaats van een verhandeling, geschreven met een zekere lichtheid die de lezer zou helpen de gruwelijke thema's te begrijpen. Vrede is goed voor complexiteit; oorlog brengt duidelijkheid. Niets reinigt het gehemelte beter dan oorlog. Het verandert alles – eerst het heden, dan de toekomst en ten slotte het verleden. Bij het ontwikkelen van mijn concept van het Russische 'stopmodernisme' put ik uit de politieke economie, de intellectuele geschiedenis, de internationale betrekkingen en nog veel meer.

Enkele van mijn favoriete auteurs – Alexander Chayanov, John Maynard Keynes, Karl Polanyi, Mikhail Bakhtin en Fernand Braudel – schreven hun beste boeken tijdens een grote oorlog. Wanhoop is cruciaal – het zoomt in op de slechtste kanten van het leven en brengt ze naar voren, waar het verborgene kan worden onthuld en het onzichtbare kan worden geanalyseerd. Medeleven met sommigen en minachting voor anderen reduceren academische voorzichtigheid tot rokende as. Rouw bestaat uit herinneringen, visualisaties en speculaties: hoe heeft dit kunnen gebeuren? Had het voorkomen kunnen worden? Maar deze

mimesis (nabootsing) is ook 'nemesi'. Hoe weersta en overwin je dit? Wat voor soort wraak zou een nieuwe cirkel van geweld doorbreken?

Naoorlogse periodes zijn intellectueel gezien productief: ze creëren ideeën die de volgende generaties voeden, hoewel ze niet voorkomen dat deze nieuwe generaties een nieuwe oorlog beginnen.¹ Naoorlogse periodes zijn goed voor investeerders en architecten, maar ook voor filosofen en historici: geschokt door de oorlog moet de wereld opnieuw worden opgebouwd, opnieuw worden opgestart en opnieuw worden verankerd. Immanuel Kant gafles in Königsberg toen het Russische Rijk de stad voor het eerst annexeerde en schreef zijn *Kritiek van de zuivere rede* nadat de buitenlandse troepen zijn land hadden verlaten. Kant zette zich zijn hele leven in voor eeuwige vrede, maar Rusland verwierp zijn project; weinig plaatsen op aarde zijn zo ver verwijderd van vrede als Kaliningrad.² In 1921 ontdekte Marc Bloch in Straatsburg, een andere stad die van eigenaar wisselde, de dodelijke kracht van leugens: 'Valse nieuwsberichten ... hebben het leven van de mensheid gevuld ... Valse nieuwsberichten! ... in elk land, zowel aan het front als in de achterhoede, zagen we ze ontstaan en zich verspreiden ... Het oude Duitse spreekwoord is hier van toepassing: "Als oorlog het land binnenkomt, zijn er leugens als zand."³

In een woestijn van leugens zijn er bronnen van waarheid die oases van vrede creëren, tenzij het zand ze weer terugwint. Wij zijn de bezielden stukjes van dat zand en dat water, en de keuze tussen beide is aan ons. Dit is het verhaal waarin we leven.

1 Moderniteit in het antropoceen

Voor en tijdens de Russisch-Oekraïense oorlog die in 2014 begon, was moderniteit voor Rusland een even groot thema als handelingsvermogen voor Oekraïne.¹ Een voorbode van vooruitgang – zo dachten de sympathisanten over de Sovjet-Unie, en het Rusland van Poetin wilde dat voortzetten. In 1992 schreef Zygmunt Bauman, een in Polen geboren socioloog die dit alles had aanschouwd, dat ‘het communisme de meest toegewijde, krachtige en dappere voorvechter van de moderniteit was ... Het was onder communistische, niet-kapitalistische auspiciën dat de gedurfde droom van de moderniteit ... tot het uiterste werd doorgevoerd: grootse ontwerpen, onbeperkte social engineering, enorme en logge technologie, totale transformatie van de natuur.’² In dit conglomeraat van staal, olie en buskruit was maar weinig plaats voor mannen en vrouwen. De almachtige staat onderwierp zowel de mens als de natuur aan een turbogeladen moderniteit die met elk voorbijgaand decennium steeds meer stagneerde en zelfs achterhaald leek. Dit was *paleomoderniteit*, en de Sovjet-Unie was de meest krachtige voorvechter ervan.

Argument

De oorlog van Poetin was een ‘speciale operatie’ tegen het Oekraïense volk, hun staat en cultuur. Het was ook een bredere operatie tegen de moderne wereld van klimaatbewustzijn, energietransitie en digitale arbeid.

Elk concept van moderniteit omvat beschrijvende en normatieve componenten. Het antropoceen heeft de versmelting van deze componenten versneld. Een nieuw type moderniteit – wederkerig, duurzaam, gedecentraliseerd – zou ons helpen het antropoceen te overleven.³ De nieuwe orde, waarover onderhandeld is tussen de planeet en haar bewoners, verschilt sterk van eerdere vormen van moderniteit, zoals de bureaucratische

moderniteit van Max Weber aan het einde van de negentiende eeuw of de paleomoderneiteit aan het begin van de twintigste eeuw. Ik noem het *gaiamoderneiteit*, een naam die is afgeleid van Gaia, het planetaire systeem van leven en materie waar wij allemaal deel van uitmaken.⁴ Paleomoderneiteit definieerde vooruitgang in termen van het toenemende gebruik van de natuur: hoe meer hulpbronnen werden gebruikt en hoe meer energie werd verbruikt, hoe hoger een beschaving stond. Voor *gaiamoderneiteit* daarentegen vereist de verdere vooruitgang van de mensheid minder energieverbruik en minder materieverbruik per nieuwe eenheid van werk en plezier. De twee soorten moderniteit laten ons tegengestelde relaties tussen natuur en vooruitgang zien.

De tijd van Gaia is oneindig, maar verandert met de geschiedenis omdat wij dat doen. In haar nieuwe toestand zal de mensheid de wereldwijde vervuiling en corruptie moeten overwinnen die door de paleomoderneiteit zijn veroorzaakt. Ze zal moeten afzien van het verbranden van fossiele brandstoffen en fetisjen zoals groei moeten vergeten. Ze zal immuniteit moeten ontwikkelen tegen natuurlijke bedreigingen. Klein is mooi in dit tijdperk, of het nu gaat om voertuigen, computers of wapens. Maar deze moderniteit bevestigt ook de vitaliteit van de staat, die alleen maar groter wordt wanneer hij wordt geconfronteerd met natuurlijke uitdagingen. Zonder de staat kunnen we niet op deze uitdagingen reageren, en onze politiek is van vitaal belang voor Gaia.

In tegenstelling tot de premoderne Leviathan, een hypermasculien monster dat zijn volk bang maakt zodat ze zich gedragen en productief zijn, maakt de moderne staat deel uit van Gaia: een vrouwelijk organisme dat de natuur en de mens in één gigantisch lichaam verenigt, welwillend maar meedogenloos. Terwijl het doel van de Leviathan was om de geschiedenis stil te leggen ten behoeve van de heerser, leeft en verandert Gaia met ons mee, en onze geschiedenis is één. Onze samenleving is nog steeds een *risicomaatschappij*, maar onze staat ontwikkelt zich tot de nieuwe *natuurlijke staat*.⁵

Gaiamoderneiteit is echt, maar niet helemaal; het is ook utopisch. Deze moderniteit is utilitair, op voorwaarde dat ze de elementen van de natuur *en* de mens in haar berekeningen

meeneemt. Ze is democratisch: experts vertegenwoordigen de natuur, maar het oordeel wordt aan de mensen overgelaten. Het belangrijkste is dat ze reflexief is. Na in zoveel andere taken te hebben gefaald, dragen we met onze reflexiviteit bij aan het leven van Gaia.

Een voorproefje in plaats van een plan

Gaiamoderniteit is zowel een permanente revolutie als een wereldrevolutie. In tegenstelling tot Trotski, die deze termen bedacht, hebben onze leiders geen tijd voor vallen en opstaan. Is dat de reden waarom ze zo aarzelen om iets te doen?

Gaiamoderniteit ontwikkelt een bepaalde smaak, een systeem van esthetische voorkeuren, dat heel anders is dan dat van paleomoderniteit. Stel je voor dat Greta Thunberg in gesprek gaat met Donald Trump, of Poetin met Zelensky, terwijl beide partijen een intense afkeer van elkaar hebben. Hoewel twee regimes van moderniteit elkaar regelmatig ontmoeten in de openbare ruimte, neemt hun wederzijdse afkeer eerst een esthetische en pas later een politieke vorm aan. Ironisch genoeg zijn culturele factoren belangrijker in autoritaire regimes dan in democratiën. In een democratisch bestuurd land volgen politieke keuzes de economische en ecologische realiteit, zoals die door het volk wordt verwoord in debatten en verkiezingen. Met autoritaire leiders aan het roer zijn het hun eigenzinnige voorkeuren – esthetische smaak, culturele en seksuele vooroordelen, historische opvattingen en etnische stereotypen – die de sociale structuur bepalen en het beleid van het rijk dicteren.

Met zijn behoefte aan natuurlijke hulpbronnen zoals fossiele brandstoffen en metaalertsen was de paleomoderniteit gebaseerd op kolonisatie van hulpbronnen, kolonialisme en oorlogskapitalisme. Waardevolle hulpbronnen bevonden zich altijd ver van bevolkingscentra – dat maakte ze juist zo kostbaar. Nieuwe gebieden moesten worden bezet, geannexeerd en gekoloniseerd. De mensen die daar al woonden, werden mishandeld, verplaatst of vermoord, en in hun

plaats werden nieuwe 'productieve' – of liever gezegd, extractieve – bevolkingsgroepen gevestigd. Op zoek naar grondstoffen als basis voor haar economie en samenleving kende de paleomoderniteit twee historische vormen: extern en intern. De eerste vorm ontstond door overzeese kolonisatie; de tweede vorm was specifiek voor grote territoriale rijken, waarvan Rusland een perfect voorbeeld was. Interne en externe kolonisatie gingen in elkaar over bij elke bezetting en annexatie, en bij de ineenstorting van elk rijk. Wat extern was, werd intern, en vice versa; de belangrijkste processen – racisme, genocide, uitbuiting, creolisering – waren dezelfde.⁶

Gaiamoderniteit zet de erfenis van paleomoderniteit op haar kop. Vooruitgang moet groen en veilig zijn, duurzaam en gedecentraliseerd. Met behulp van hernieuwbare energie zullen autonome *prosumenten* (zowel consument als producent) hun feodale afhankelijkheid van verre woestijnen en moerassen beëindigen. De nieuwe moderniteit zal de transportroutes die zo geliefd waren bij paleomoderniteit, vermijden. Zonder pijpleidingen of tankers om ons te bevoorraden, zullen er minder piraten en terroristen zijn om ons kwaad te doen, en minder veiligheidsexperts om controle over ons uit te oefenen. Deze utopische moderniteit zal onderscheid maken tussen publieke goederen en publieke kwaden, die zich in de paleomodern samenleving met elkaar mengden. De nieuwe moderniteit zal antropologische diversiteit – raciaal, seksueel en intellectueel – koesteren en monopolies en oligarchieën afwijzen. Ze zal onderwijs en entertainment digitaliseren en zo materiaal en uitstoot besparen door online te gaan. Gaiamoderniteit zal kosmopolitisch zijn: ze zal niet profiteren van globalisering, maar zal werken voor het welzijn van iedereen, omdat, zoals in bepaalde gnostische ketterijen, ofwel iedereen zal worden gered, ofwel iedereen zal omkomen. Gaiamoderniteit is een utopie in wording. We maken de geboorteweeën ervan mee en de geschiedenis versnelt.

Maar er zijn velen die hun oude gewoonten en schatten willen beschermen, en zij zijn een tegenaanval begonnen. De Russische invasie van Oekraïne was daar een voorbeeld van. Het groeiende bewustzijn van klimaatverandering en sociale ongelijkheid vormde

een reële bedreiging voor Poetins door olie gevoede ambtenarenapparaat. Deze gemengde groep van 'oligarchen' en bureaucraten zag de vooruitgang van de geschiedenis als een existentiële bedreiging: het zou de olie- en gashandel schaden en Rusland beroven van zijn belangrijkste bron van inkomsten; het zou Rusland beroven van de unieke voordelen die het zogenaamd zou behalen door de klimaatverandering; en het zou voor 'onvoorspelbaarheid' zorgen in de gevestigde, en zeer ongelijke, sociale en genderorde.

De Russische staat confronteerde de moderniteit door naar olie en gas te boren, buitenlandse landen te bezetten, goud te vergaren, extreemrechtse bewegingen over de hele wereld te subsidiëren en Oekraïne te vernietigen. Zijn politiek was niet inert, maar juist het tegenovergestelde: actief, zelfs proactief en vastberaden. De demodernisering van Rusland was een opzettelijke activiteit, een structureringswijze die vrijelijk was gekozen door de Russische elite en opgelegd aan de bredere bevolking, en vervolgens aan de wereldwijde arena.⁷ Rusland had enkele bondgenoten in deze onderneming, maar het project om de moderniteit om te keren was zijn eigen 'speciale operatie': stopmodernisme.

Met een onverwachte focus en creativiteit gebruikte het Kremlin verschillende strategieën om gaia-moderniteit te weerstaan en om te keren, van klimaatontkenning tot verkiezingsinmenging tot oorlog. Er was geen geheim langetermijnplan dat deze inspanningen van tevoren coördineerde. De structurerings-theorie van Anthony Giddens biedt een beter perspectief: handelingsvermogen creëert structuren die de mogelijkheden voor nieuwe acties wijzigen, en deze acties veranderen de onderliggende structuren die nieuwe mogelijkheden openen of afwijzen.⁸ In plaats van een masterplan voor toekomstige verandering had de heersende groep haar eigen voorkeuren die haar keuzes bij elke stap bepaalden: *een smaak in plaats van een plan*.

De oorlog van Rusland tegen Oekraïne en de wereld heeft zijn langzame, aarzelende demodernisering omgezet in een ontwrichtende campagne tegen de moderniteit. De invasie, die in het geheim werd voorbereid maar bekend was bij de Amerikaanse en Britse inlichtingendiensten, schokte de overgrote meerderheid

van de Russische, Oekraïense en Europese intellectuelen. Zelfs in januari 2022 achtten mijn vrienden en collega's in zowel Rusland als Oekraïne de kans op een invasie verwaarloosbaar en het idee zelf belachelijk. Niemand had deze oorlog verwacht, schreef Masha Gessen, die aan de vooravond van de invasie zowel Moskou als Kiev bezocht: 'Het vooruitzicht van oorlog was letterlijk ongelooflijk. Het bleef onvoorstelbaar, ondenkbaar, zelfs nadat het was begonnen.'⁹ Maar de invasie vond wel degelijk plaats. Verschillende mensen leven in verschillende werelden; elk van hen samengebracht door verschillende vormen van cohesie – psychologisch, esthetisch en politiek. Deze werelden botsen bij het uitbreken van een oorlog – een schok voor sommigen, een triomf voor anderen, en hard werk voor iedereen die zijn subjectieve leefwereld moet herstructureren.

Het beginnen van de oorlog was een bewuste beslissing van het soort dat Carl Schmitt, de min of meer erkende deskundige van het Kremlin op het gebied van politieke theorie, essentieel achtte voor de politieke praktijk. De oorlog vloeiده niet voort uit een rationele afweging die in het verleden had plaatsgevonden, en veranderde de grondslagen voor al dergelijke afwegingen in de toekomst. De acties van bepaalde mensen en instellingen bepaalden het leven, het werk of de dood van miljoenen andere mensen.¹⁰ Dit is structureren in de praktijk. Actoren creëren structuren die nieuwe acties vormgeven, en deze actoren veranderen zelf in het proces. Ze kunnen al dan niet een plan hebben; en als ze er een hebben, volgen ze dat misschien niet. Maar bij het nemen van dergelijke beslissingen volgen actoren hun voorkeuren, die met elke beslissing sterker worden. Op deze manier komen esthetische en culturele voorkeuren het politieke domein binnen, geven ze vorm aan economische relaties en sturen ze de geschiedenis.

Vertrouwen

Moderne naties evolueren in een delicaat evenwicht tussen het maatschappelijk middenveld en de staat.¹¹ Er is een subjectieve

stemming die hen bij elkaar houdt: vertrouwen. Het is een gevoel, een sentiment, dat ten grondslag ligt aan structurele formaties. Zoals de Duitse socioloog Niklas Luhmann treffend opmerkte: 'Een volledig gebrek aan vertrouwen zou [iemand] zelfs verhinderen om 's ochtends op te staan.'¹² Zowel voor als tijdens de oorlog hadden miljoenen Russen dit gevoel, dat hun ochtenden en ook hun avonden verpestte. Een gebrek aan vertrouwen vernietigt een individu; wanneer het veel mensen treft, vernietigt het hun samenleving. Het verlies van vertrouwen is plotseling en catastrofaal, en staat bekend als revolutie.

Vertrouwen kan worden opgelegd door een almachtige staat: historici van Rusland spreken van gedwongen of nagebootst vertrouwen.¹³ Maar als deze staat in verval is, is je enige keuze die tussen zwijgen en protesteren. Echte verandering kan tientallen jaren duren, en in die periode zou er niets anders dan corruptie, vervuiling en uitstoot worden geproduceerd. 'De verwachting van rampen ondermijnt het vertrouwen,' schreef Beck.¹⁴

Voor de paleomoderniteit was krediet het belangrijkste voorbeeld van vertrouwen: meerdere kredietnemers stonden op gelijke voet met een kredietverstrekker en wederzijds vertrouwen had te maken met individuele verantwoordelijkheid. Voor de gaiamoderniteit heeft vertrouwen te maken met gesorteerd afval, schoon water en een vreedzaam land. Mensen kunnen dit alleen samen bereiken, door hun gecoördineerde inspanningen. Het is een collectieve verantwoordelijkheid waarbij zowel de autoriteiten als de burgers betrokken zijn. Door vervuiling, pandemieën of dictaturen leven mensen weer in de natuurlijke staat, alsof ze zich in de oude fantasie van Hobbes bevinden, maar deze keer gaat het echt om de staat *en* de natuur.

Onze situatie lijkt op die van een nieuwe wildernis, waarin vertrouwen versnipperd en selectief is. Vertrouw je vrienden en test ze; haat je vijanden. Herinner je je het postmodernisme nog, waarin alle culturele zaken gelijk zouden zijn? Dat was een leugen – de echte dreiging is het stopmodernisme. Maar de kenmerken daarvan zijn nog niet duidelijk, of waren dat in ieder geval niet vóór de oorlog. Dit is het moment voor een nieuwe reflexiviteit.

Geen blind vertrouwen meer: de risico's zijn berekenbaar, net als de tegenmaatregelen. Vertrouw erop dat je buurman je lucht niet vervuult of het virus niet meer verspreidt dan onvermijdelijk is, maar controleer het voor de zekerheid altijd. En vertrouw op dezelfde manier op je autoriteiten. Het is hun plicht om je te beschermen. Als ze meer uitstoot produceren in plaats van minder, dan moeten ze weg. Dit is het moment voor een nieuwe morele autonomie. Vertrouw op jezelf, en je staat 's ochtends op.

Om het antropoceen te overleven, moeten we de experts vertrouwen. We leven in een wereld van waarschijnlijkheden die we niet kunnen waarnemen. Het zijn de experts die ons informeren over klimaatverandering, virussen, vervuiling en andere uitdagingen. We kunnen hun gegevens zelden controleren, maar we discussiëren graag over hun conclusies en aanbevelingen. Zo werkt de publieke sfeer, een cruciaal mechanisme van gaia moderniteit. Wantrouwen verdeelt de publieke sfeer in groepen die weigeren met elkaar te communiceren. Het creëert een culturele kloof tussen de gewone burgers enerzijds en de experts en autoriteiten anderzijds. Gewone burgers vertrouwen hen niet en leven de regels niet na; sabotage, het laatste redmiddel, is niet zo zwak als het lijkt. In veel situaties werkt wantrouwen als een selffulfilling prophecy. Je vindt het niet de moeite waard om je afval te scheiden, dus doe je het niet. Het ongesorteerde afval belandt op dezelfde plek als het gesorteerde afval, wat je onverschilligheid ten opzichte van het onderwerp bevestigt. Als je je niet laat vaccineren, gaat de wereld ook niet ten onder. Je kunt ziek worden of sterven, maar alleen de experts weten waarom.

Deze culturele kloof tussen de elite en het gewone volk blijft nooit leeg. Het volk vult hem met immateriële subtiliteiten – populaire cultuur (Mikhail Bakhtin), verborgen transcripties (James Scott) of complottheorieën, zoals we ze nu noemen. Als de experts te ver weg zijn, de elite te arrogant en de kloof te groot, hebben complottheorieën de neiging om op een zelfvervullende manier werkelijkheid te worden. De corruptie, ongelijkheid en het slechte bestuur in Rusland hebben geleid tot een vernietiging van het maatschappelijk vertrouwen.¹⁵ Tragisch genoeg bereikte dit effect een

hoogtepunt op het moment dat vertrouwen belangrijker was dan ooit: aan de vooravond van de COVID-19-pandemie, in de context van de wereldwijde decarbonisatie (overschakelen van fossiele op alternatieve energiebronnen) en tijdens de niet-verklaarde oorlog.

Poetinsisme in Eurazië

Poetins doel was het herstel van de paleomoderniteit in Sovjetstijl: de heerschappij van olie, staal en rook, de verhevenheid van militaire macht, de gedwongen eenheid van het volk. De Sovjet-Unie baseerde haar macht en glorie op het socialisme als ideaal van broederschap en gelijkheid voor iedereen. Hoewel dit ideaal niet werd gerealiseerd, was het relatief effectief in het beteugelen van corruptie. Poetin en zijn volk wilden de Sovjet-allure combineren met post-Sovjetcorruptie. Hun heropleving van de paleomoderniteit versmolt erfenissen uit het Sovjettijdperk – verspilling van hulpbronnen, cynisme en wantrouwen – met de radicale nieuwheid van enorme en steeds toenemende ongelijkheid.¹⁶ Ulrich Beck schreef dat ‘sociale ongelijkheid en klimaatverandering twee kanten van dezelfde medaille zijn’; het verzet daartegen had ook dezelfde oorsprong. Geconfronteerd met deze twee grote uitdagingen – klimaat en ongelijkheid – zong het Kremlin de lof van het libertarische, ontkennende conservatisme. Door deze ideologie te imiteren of opnieuw uit te vinden, steunden de Russische heersers extreemrechtse bewegingen over de hele wereld.

De milieuproblemen van Rusland waren enorm. Het mondiale noorden en het Noordpoolgebied bleken nog kwetsbaarder voor klimaatverandering dan het zuiden. In 1991 bedekte permafrost twee derde van het Russisch grondgebied, maar sindsdien is die aan het verdwijnen. Steden, pijpleidingen en spoorwegen lagen op dit smeltende land.¹⁷ Door willekeurige instortingen kwamen er enorme hoeveelheden methaan vrij uit de permafrost, wat de opwarming van de aarde versnelde. In 2021 werd bijna twintig miljoen hectare Siberisch bos verwoest door bosbranden; het was het meest verwoestende bosbrandseizoen ooit in Rusland. Van de